

De verzwegen soldaat

Sylvia Pessireron

the house of books

Oorspronkelijke titel

De verzwegen soldaat

Uitgave

Copyright © 2012 Sylvia Pessireron

Copyright voor het Nederlandse taalgebied ©2012 by The House of Books,
Vianen/Antwerpen

Omslagontwerp

Marion Rosendahl

Auteursfoto

Wim van de Hulst

Cartografie

Yde Bouma

Opmaak binnenwerk

ZetSpiegel, Best

ISBN 978 90 443 3420 3

D/2012/8899/44

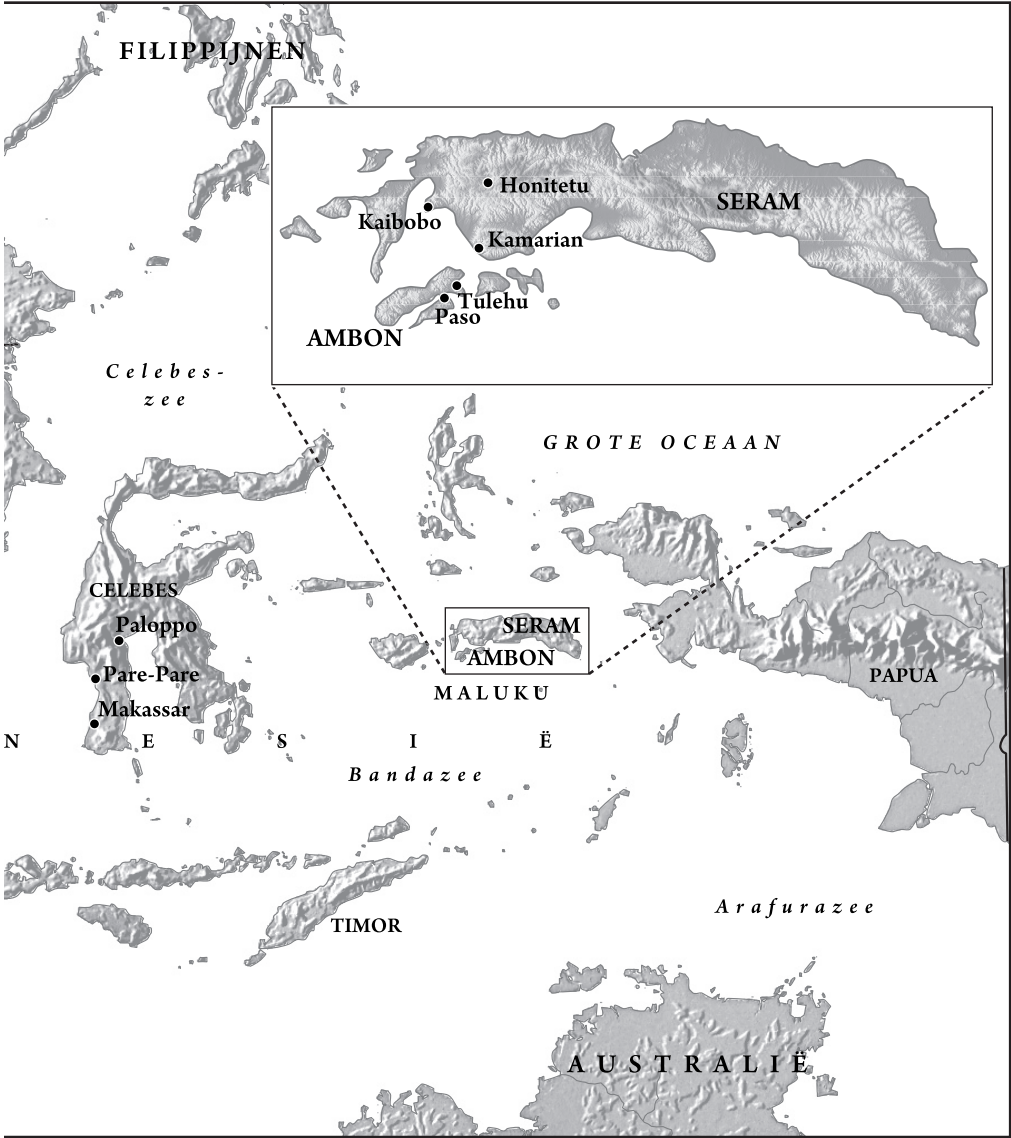
NUR 340

www.thehouseofbooks.com

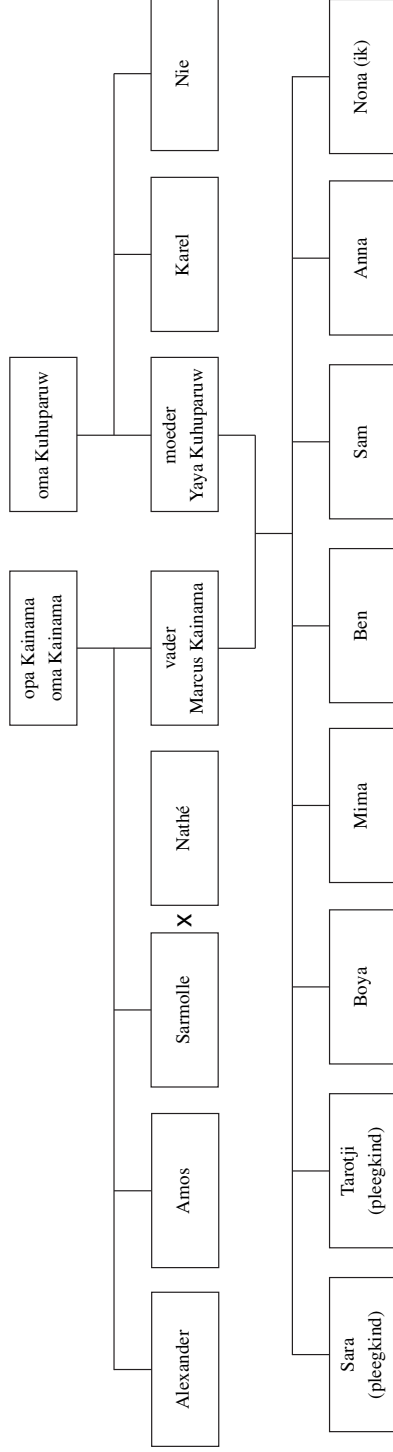
All rights reserved

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en / of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Familie Kainama

Proloog

Hij stond het grootste deel van de dag voor het raam. Rechtop, met zijn handen op zijn rug. Sommige voorbijgangers groetten hem, niet omdat ze elkaar kenden, maar omdat zij wisten dat achter het raam van dat ene hoekhuis altijd diezelfde man stond. Af en toe boog hij zijn knieën of liep hij naar de andere kant van de kamer om de stramheid te verdrijven en keerde dan weer terug naar dat ene plekje – bijna twee meter van de muur en een goede stap schuin links van de versleten bank, achter een lage boekenkast die ook dienstdeed als vensterbank en plaats bood aan zo'n twintig planten, groot en klein. Hij lette erop dat geen van de planten hem het uitzicht kon belemmeren. Zodra dat het geval was, schoof hij ze opzij, wat hem steevast gemopper van zijn vrouw opleverde. Hij dronk zijn koffie staand voor het raam, en rookte daar zijn sigaretten.

Elke dag stond hij om kwart over zes op. Hij waste en schoor zich, trok de kleren aan die hij de avond daarvoor had klaar-

gelegd, en zette beneden de radio aan. Hard, omdat zijn gehoor door martelingen was beschadigd. Hij luisterde naar het gekraai van de haan, de waterstanden, de eerste maten van het *Wilhelmus* voor het nieuws van zeven uur, *Ochtendgymnastiek* met Ab Goubitz, het nieuws en de achtergronden bij het nieuws van half acht, en naar het nieuws van acht uur. Daarna ging de radio uit en rolde hij zijn dagelijkse rantsoen roker-tjes, dun, met spitse uiteinden, en legde ze netjes naast elkaar op de vensterbank. Tien. Niet meer, maar ook niet minder. Voordat hij er een opstak – de eerste pas na het ontbijt – draaide hij de punt nog iets steviger aan: de brand moest er goed en snel in komen.

Hij was een opvallende man met zijn glanzende schedel waarop van oor tot oor nog een rand haar groeide die zorgvuldig werd bijgehouden. Om zijn grote oren en vlezige neus met wijde neusgaten durfde geen van zijn dochters te lachen, bang als ze waren dat hun kinderen die als straf zouden erven. Als hij in gedachten was, hingen de hoeken van zijn smalle mond iets naar beneden. Zijn ogen, klein en smal, het zwart iets vertroebeld door zijn leeftijd, stonden vriendelijk maar ondoorgroendelijk.

Door de week had het straatbeeld nauwelijks geheimen voor hem. Onder zijn toezienend oog renden middelbare scholieren om half acht naar de bus die hen naar de stad bracht, en parkeerden de medewerkers van de bank die tegenover het huis stond vanaf kwart over acht hun auto's, om tegen half zes weer naar huis gaan.

Op zijn vaste stek voor het raam zond hij zwijgend meerdere malen per dag een dringend verzoek naar zijn god en voorouders: 'Ik wil naar huis.' Na elke smeekbede werd hij opgeschrikt door herinneringen die hij het liefst wilde vergeten.

1

Ambon, 1933

‘MARCUS KAINAMA!’

Met een zucht van verlichting stond Marcus op van de lange, houten bank waar hij samen met andere rekruten wachtte tot hun naam werd afgeroepen. Met ferme tred liep hij naar de tafel die in de schaduw van een grote bananenboom stond, terwijl hij zijn bezwete handpalmen aan zijn broek afveegde. De man achter de tafel wees ongeduldig met zijn duim naar de Nederlander die verderop zat. Marcus ging voor de kapitein van het KNIL staan, rechte zijn schouders en stak zijn hand uit terwijl hij zijn blik in diens lichtblauwe ogen boorde. Hij herkende de verbazing bij de ander toen hij hem bleef aankijken. Marcus wist dat zijn volksgenoten in dit soort situaties uit beleefdheid naar de grond keken; hij vond dat onhandig, hij wilde graag iemand in de ogen kijken.

Toen Marcus een kleine jongen was, had hij twee vriendjes die alleen hij kon zien. De allereerste keer dat hij ze zag, was op het strand, achter het huis van zijn ouders. Hij had van schelpen een prauw in het zand gemaakt, met een zeil van grote en kleine hibiscusbladeren. De bladeren bewogen alsof de wind er overheen blies.

‘Er komt een grote storm aan,’ mompelde hij. Haastig legde hij wat kokosvezels en een grote schelp neer, als ketting en anker. ‘Nu kan de prauw niet weg.’ Toen hij opkeek waren de bladeren verschoven. Met een diepe zucht en een boze blik naar de lucht legde hij ze weer terug. Even later bewoog er iets op de bladeren: er verschenen twee wezentjes die hij nog niet eerder had gezien. Hij viel van schrik achterover terwijl de verhalen van zijn vader over *botol manci*, de kabouters, door zijn hoofd schoten. Roerloos bleef hij in het zand liggen. In zijn hoofd hoorde hij hun stemmen. Ze wilden verstoppertje met hem spelen.

‘Kom dan, zoek ons dan!’ riepen ze uitdagend.

Hij vond ze achter een boot en later tussen het gedroogde zeewier. Maar naarmate ze elkaar beter kenden, werd het spelletje steeds lastiger: ze maakten zich dun en klein, zodat hij ze pas vond toen hij twee bloemen van de *kembang sepatu* zag bewegen.

Op een dag waren ze nergens te bekennen. Telkens als hij dacht ze te zien, voelde hij een steek in zijn hoofd alsof ze hem vanbinnen een tikje gaven. Hij vond het spelletje niet leuk en zei dat ze ermee moesten stoppen, maar ze bleven doorgaan. Vanaf die dag, zo merkte hij, zat zijn moeder op de rand van de veranda naar hem te kijken als hij in de tuin speelde. Toen de vriendjes hun streken bleven uithalen, liep hij boos naar zijn moeder en klom bij haar op schoot.

‘Ze spelen vals,’ mopperde hij, terwijl hij zich opkrulde. Ze streek hem over zijn haar.

‘Misschien moet je dan maar niet meer met hen spelen.’ Hij lag met zijn oor tegen haar hart en luisterde aandachtig.

‘Waarom ben je bang?’

‘Ik ben helemaal niet bang.’

‘Jawel, ik hoor het.’ Hij ging rechtop zitten en keek in haar ogen. Hij zag hoeveel zij van hem hield, maar er was ook een grijze mist en dat vertelde hij haar.

‘Ik ben bezorgd. Dat is iets anders dan bang zijn.’

De wind was lui en kreeg het nauwelijks voor elkaar om de zoete geur van de *kananga*-bomen die naast hun huis stonden, hun richting op te blazen. Zelfs de zee had geen zin om zich te rimpelen.

Terwijl Marcus zijn blik liet dwalen van haar diepzwarte ogen via haar brede neus naar haar met goudkleurige knopjes versierde oorrellen, zag hij een blad van de *kembang sepatu* uitdagend naar beneden dansen.

‘Ga weg, ik heb geen zin meer!’ riep hij naar zijn vriendjes.

Vastbesloten zette moeder de kom met *kangkung*-spinazie naast zich neer. Zij sloeg een arm om hem heen en hield hem stevig vast terwijl ze opstond.

‘Cus, we gaan naar *nene* Ittjie.’

Verontwaardigd keek Marcus haar aan. ‘Ik ben toch niet ziek. En ze stinkt.’

Om *nene* Ittjie hing een scherpe geur. Dat kwam door de olie waarmee ze – als de beste – kwaaltjes, kou en ander ongemak uit het lichaam van haar cliënten masseerde.

‘Zij gaat me helpen om mijn bezorgdheid weg te nemen,’ antwoordde zijn moeder ferm. Vanaf haar heup zag Marcus de vriendjes verdwijnen.

De oude vrouw had hen verwacht. In haar keuken stond een teil klaar met water waarin kruiden, bloemblaadjes en stukjes hout dreven. Ze gaf Marcus en zijn moeder koude thee te drinken en vroeg hoe het met zijn vriendjes was.

‘Oi, wat gemeen,’ schrok ze toen Marcus over het bonzen vertelde.

‘Weet je, eigenlijk mogen ze hier niet spelen. Maar omdat jij ze kan zien, blijven ze bij jou. En je hebt gemerkt hoe stout ze zijn. Als jij ze niet meer ziet, kunnen ze je niet meer plagen.’

‘Maar het zijn mijn vrienden...’

‘Vrienden doen je geen pijn.’

Samen droegen de vrouwen de teil naar een afgeschermd hoekje achter de keuken. Daar trok Marcus zijn kleren uit en hurkte neer zodat nene Ittjie kommetjes water over hem heen kon gieten. Tijdens het baden prevelde ze zachtjes, af en toe klonk ze dreigend, dan weer vleiend. Ze ging daar net zo lang mee door tot bijna al het water in de teil was verdwenen. Het restje kieperde ze in één keer over Marcus heen.

Toen hij later op de dag weer in de tuin was, waren zijn vriendjes nergens te bekennen. Ook de dagen daarna zag hij ze niet meer. Vlak voordat hij naar het strand ging, met het scheepje dat zijn vader voor hem had gemaakt, zag Marcus dat zijn moeder naar hem staarde. Hij liep naar haar toe, legde zijn handjes op haar wangen, en keek haar diep in de ogen. De mist in haar ogen was weg. In plaats daarvan hing er een gloed van licht, alsof er honderden vuurvliegies om haar heen vlogen.

‘Als mijn broertje er is, zal ik met hem verstopperkje spelen,’ beloofde hij.

Kapitein Sam de Jong maakte zijn blik los van de man die voor hem stond. Over de tafel keek hij naar het stapeltje aanmeldingsformulieren.

‘Mag ik zijn gegevens?’

Onverschillig overhandigde de assistent het formulier.

‘Je bent onderwijzer geweest,’ las De Jong voor in vlekkeloos Maleis met nauwelijks een accent, ‘waarom wil je dan in het leger?’

Terwijl hij ademhaalde om antwoord te geven, bedacht Marcus zich. Hij was voorbereid op die vraag en had zich vorgenommen om ‘geld’ te zeggen en niet te denken aan het mislukte plan om naar Papoea te gaan, samen met zijn Timorese collega, met borsten als rijpe mango’s en een lichaam soepel als riet. Ver weg van de ruzies met zijn ouders en de dreigementen van haar man, van wiens bestaan hij tot voor kort niet op de hoogte was.

‘Ik zou overgeplaatst worden naar Papoea en daar had ik geen zin in.’

‘Maar nu ga je naar Jáva,’ zei De Jong die de korte aarzeling had gemerkt en nieuwsgierig was geworden.

‘Ja.’ Marcus wist dat hij goede papieren had en dat de Nederlanders driftig bezig waren het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) te versterken met mannen met een christelijke achtergrond.

‘En je bent al wat ouder dan de rest.’

‘Dat hoeft geen nadeel te zijn.’ Het klonk licht verwijtend en dat prikkelde De Jong, die het niet kon nalaten om nog even verder te porren.

‘Als Ambonese onderwijzer kun je waarschijnlijk meer voor je volk doen.’

Marcus haalde zijn schouders op. ‘Ach, daar zijn verschil-

lende manieren voor. Bovendien ben ik geen Ambonees, ik kom van Seram.’

‘Sorry, mijn fout.’ De Jong lachte verontschuldigend en staarde opnieuw naar de man die kaarsrecht voor hem stond. De gitzwarte ogen stonden strak en ondoordringbaar, de smalle lippen waren samengeknepen tot een rechte streep. Zijn haar was keurig geknipt en gekamd en glom van de olie. Hij was iets langer dan de gemiddelde man uit de Gordel van Smaragd, met stevige schouders en smalle heupen. Uit de lange, slanke vingers sprak kracht.

Op zijn beurt bestudeerde Marcus de Nederlander. Het blauw van zijn ogen zat ook om zijn hoofd, zag hij. Het was helder, als het blauw van de lucht die schoongeveegd was door de wind. Marcus voelde zich bij hem op zijn gemak. Hij is eerlijk en sterk, dacht hij.

‘Tuun...’ waarschuwde de assistent dringend terwijl hij betekenisvol naar de wachtende rekruten keek.

De Jong legde de akte van dienstverband op tafel, doopte zijn kroontjespen in de inkt en keek toe hoe Marcus zijn handtekening zette. Zwierig, maar goed leesbaar.

‘Meld je voor de vaart van morgenmiddag – red je dat?’

Marcus knikte. Hij glimlachte met tevreden twinkelende ogen en keek naar de Nederlandse driekleur die achter De Jong wapperde en daarna naar de foto van koningin Wilhelmina die op tafel stond. Zolang hij in het leger diende, zou hij haar trouw zijn.

Aan het eind van de middag reed De Jong naar het vliegveld van Ambon. Hij was tevreden met het aantal nieuwe aanmeldingen, bijna 170 man. De Jong verwachtte veel van ze, want eerdere rekruten van de Molukse eilanden, die ongeacht hun

geboorte-eiland voor het gemak allemaal Ambonezen werden genoemd, hadden evenals de mannen uit Menado hun trouw en inzet getoond.

Het zijn in elk geval geen zelfingenomen kwasten, dacht De Jong. Enige tijd daarvoor was er op Java een onderhoud geweest met de vertegenwoordiger van de Vereniging voor Inlandse Soldaten, die had geklaagd dat Europeanen meer betaald kregen dan inlanders met dezelfde rang.

‘Standverschil moet er zijn,’ had een collega van De Jong geschamperd toen het overleg was beëindigd en de afgevaardigde buigend en knikkend was verdwenen. De collega had hem nageaapt, tot hilariteit van de andere officieren.

‘’s Lands wijs, ’s lands eer,’ reageerde De Jong luchtig. ‘Ik denk dat als het erop aankomt ze keihard kunnen zijn.’

Nog geen twee dagen later weigerde een groep inlandse soldaten op patrouille te gaan. Een sergeant-majoor werd voor een nieuw overleg naar het vakbondskantoor gestuurd, waar hij beloofde zich in te zetten voor soldijverhoging. Het ministerie kreeg een mondeling verslag en de zaak leek afgedaan. De volgende dag echter was het aantal weigeraars gegroeid. Toen de sergeant-majoor zichtbaar geïrriteerd opnieuw zijn opwachting maakte, kreeg hij te horen dat alle door hem genoemde oplossingen werden aanvaard.

‘Maar waarom gaan jullie dan niet aan het werk?’

‘Omdat u geen datum hebt genoemd waarop het van kracht wordt.’

Vanaf dat moment was de gereserveerdheid jegens inheemse militairen onmiskenbaar, met uitzondering van Menadonezen en Ambonezen. Die werden met open armen ontvangen. Voor zover hij wist hadden slechts weinigen van hen zich bij een vereniging aangesloten: zij hadden in elk geval nog nooit als groep gestaakt.

Op de achterbank van de auto die met hoge snelheid over de kustweg jakkerde, bladerde De Jong gedachteloos door de formulieren. Toen zijn oog op de naam van Marcus viel, las hij rustig de gegevens nogmaals door. Hij herinnerde zich dat hij zich ongemakkelijk had gevoeld onder diens onderzoekende blik. Lastpost of bruikbaar, overwoog hij. Terwijl hij in het vliegtuig stapte dat hem naar Semarang zou brengen, besloot hij Marcus' verrichtingen te volgen. 'Hij lijkt me in ieder geval niet saai,' mompelde hij.

In de jaren dat Marcus op Ambon les gaf, woonde hij in het lerarenhuis dat speciaal was opgezet voor onderwijzers die van buiten het eiland kwamen. In zijn ruime kamer stond, behalve zijn bed en een luie stoel, een prachtig donkerbruin bureau. Hij ging erachter zitten, streek liefkozend over het blad en bedacht met spijt dat hij het niet mee kon nemen. Hij hield van de manier waarop het hout was bewerkt, volgde met zijn vinger de gekrulde poten en bewonderde opnieuw de ruitvormige, donkere en lichte stukken, die speels – bijna wanordelijk – waren ingelegd. Hij trok de laden open en haalde zijn papieren eruit. Het waren voornamelijk aantekeningen van lessen die hij had gegeven. Hij las ze vluchtig door, glimlachte af en toe omdat het herinneringen opriep. Toen het laatste papier in de prullenbak was verdwenen, voelde het alsof hij dit deel van zijn leven had afgesloten. Zijn oog viel op twee voorwerpen die nog in de la lagen: een kleine, zelfgemaakte bamboefluit en een vlijmscherp mesje. Het mesje verdween in zijn koffer, de fluit woog hij in zijn hand. Op de gang klonken luidruchtige stemmen. De kamerdeur zwaaide open en daar stonden zijn drie jongere broers. Sarmolle, de oudste van de drie, keek hem lachend aan.

‘Laksamana – generaal, hier zijn je knechten,’ zei hij terwijl hij salueerde. Marcus keek nieuwsgierig naar het pakje dat zijn jongste broer Amos vasthield.

‘Van mama,’ zei Amos. ‘Moet je goed bewaren.’

Marcus gaf de fluit aan Amos om het pakje aan te nemen. Het waren witte zakdoeken waarop zijn initialen waren geborduurd. Ontroerd zag hij dat zijn moeder de M even zwierig had gemaakt als in zijn handtekening. Hij drukte de zakdoeken even tegen zijn hart en bedankte haar geluidloos voordat hij ze in de koffer legde.

‘En dit, Cus? Moet dit niet mee?’ Amos hield hem de fluit voor. Marcus schudde zijn hoofd: ‘Die is voor jou.’ Blij verrast zette de jongen de fluit aan zijn lippen, plaatste zijn vingers op willekeurige gaten en creëerde meer lucht dan geluid.

Geërgerd keek Alexander, de middelste broer, hem aan: ‘Amos, alsjeblieft. Leer er eerst op te spelen.’

Marcus maakte een sussend geluid omdat bij dit afscheid geen wanklank hoorde. Hij klopte zijn jongste broer op zijn schouder. ‘Als je hierop speelt, zul je aan mij denken. Iets mooiers kon ik niet verzinnen.’

‘Zal ik dan jouw koffer naar buiten brengen?’ vroeg Amos bereidwillig. Hij wilde ergens ongestoord op de fluit spelen.

‘Hoe is het thuis?’ vroeg Marcus, toen Amos was verdwenen. Hij keek afwisselend van Sarmolle naar Alexander.

Sarmolle begon te grinniken. ‘Die ouwe was razend op je. Zeker toen Maatje ook nog eens de zakdoeken maakte. Maar toen we naar de boot gingen, liep hij mee. En pas toen we weg wilden varen, zei hij dat je goed op jezelf moest passen.’

Marcus ging in zijn luie stoel zitten. In gedachten zag hij zijn vader weer voor zich staan, woest omdat zijn oudste zoon het had aangelegd met een getrouwde vrouw.

‘Een prachtig voorbeeld ben je!’ had hij geschamperd.

Met een krachtig hoofdgebaar schudde Marcus de herinnering van zich af. Hij liet zijn blik over zijn broers dwalen en ging toen met een ruk overeind zitten.

‘Cukamina – verdorie... Alexander, ik vergeet helemaal te vragen wat de uitslag van je examen is.’

Alexander glimlachte: ‘Geslaagd!’

‘Ik wist het!’ Marcus stond op en klopte zijn broer op zijn schouder. ‘En nu?’

Sarmolle keek quasi-minachtend naar Marcus en stootte zijn jongere broer aan.

‘Ik dacht dat voor deze man niets verborgen kon blijven.’

‘Ach,’ antwoordde Alexander begripvol, ‘hij had het veel te druk met Java, Papoea enne... Timor.’

Ze grinnikten om Marcus’ scheve lach en sloegen hem beurtelings op de schouder.

‘Doe niet zo flauw,’ protesteerde die zwakjes.

‘Nona manis, bintang Timor, rambut menyala, bikin sakit kepala – mooi meisje, ster van Timor, je glanzende haren geven alleen maar gemor,’ zong Sarmolle plagend. Hij hield Marcus in een innige omhelzing en wiegde hem zachtjes heen en weer.

‘Sarmolle!’ Marcus stompte hem in beide zijden, totdat hij losliet.

‘Wat jij niet weet, grote broer,’ zei Alexander triomfantelijk, ‘is dat deze school een nieuwe meester Kainama krijgt. En deze kamer ook.’

‘Ik had geen betere opvolger kunnen bedenken!’

Het was moeilijk te zeggen wie er trotser was, Marcus of Alexander. Sarmolle had intussen een fles *sageru*, palmwijn, tevoorschijn gehaald en de dop losgeschroefd.

‘Cadeautje van pa... alleen komt hij daar straks pas achter,’ grijsde hij.

‘Op de meester en de soldaat!’ Hij nam een flinke slok en gaf de fles door aan Alexander.

‘Op de soldaat en het thuisfront!’ riep Alexander op zijn beurt.

Toen Marcus hoofdschuddend de fles aanpakte, keek hij zijn broers aan. Plotseling werd hij overspoeld door eenzaamheid, hij zou hen vreselijk missen.

‘Jouw beurt, Marcus, kom op,’ drong Sarmolle aan, gevoelig voor de stemmingen van zijn broer.

‘Ik hou van jullie allemaal,’ zei Marcus hees. Toen zette hij de fles aan zijn lippen, liet de bijtende drank in zijn mond glijden en slikte die met zijn tranen weg.

‘Denk eraan, Cus,’ zei Sarmolle, onwillekeurig de naam gebruikend uit hun jeugd, ‘hier is de grond waar je geboren bent, je familie. Je ziel hoort hier thuis. Vergeet niet terug te komen.’

Alhoewel Marcus een ijverige leerling was die zich snel en nauwgezet alle technische handelingen eigen maakte, kon hij maar slecht aan het kazerneleven wennen. Hij sliep op een afgelegen plek, met als argument dat hij hard snurkte – wat volgens de Timorese ook zo was – en verdween naar buiten zodra de lessen erop zaten en hij geen wacht hoefde te lopen. Hij wandelde urenlang door de omgeving. Bewonderend bekeek hij de regentenwoning die in tegenstelling tot de westerse gebouwen geheel gelijkvloers was. Het enorme puntdak werd gedragen door verschillende pilaren. Daarna bezocht hij een kleine kampong en het bijbehorende marktje en toen de Chinese wijk, waar hij gretig de bonte uithangborden, roodgekleurde offerplaatsen en wierookhouders en de niet-aflatende

bedrijvigheid in zich opnam. Aan de noordkant van het dorpe Broemboenang zag hij voor het eerst in zijn leven een uitgestrekte sawa. De rijke groene kleur vulde hem met bewondering en intense dankbaarheid voor het leven. Hij zag hoe de rijstvelden ijverig werden bewerkt door mannen en vrouwen, en dacht aan de maanden waarin hij met zijn vader en broers de kruidnagelen van hun eigen plantage oogstte. De mensen keken hem nieuwsgierig aan, maar beantwoordden zijn groet pas na een aantal bezoekjes.

Op een uitzonderlijk hete dag zette Marcus zijn KNIL-hoed op en wandelde naar het strand. Zijn schoenen verstopte hij tussen de rotsen voordat hij met opgerolde broekspijpen door het water verder liep. In gedachten maakte hij de balans op van de afgelopen maanden. Ik heb het goed getroffen, vond hij. De lesstof is niet moeilijk, hooguit een beetje saai, de mensen om me heen zijn aardig en ik zit in een prachtige omgeving.

Hij stond stil en snoof de zilte zeelucht diep op. Tevreden wandelde hij verder. Twee mannen liepen hem tegemoet. Toen hij vlak bij hen was, wenkte een van hen. Nieuwsgierig liep Marcus naar ze toe, tot er vlak voor zijn voeten een fluim in het zand belandde.

‘Jilat pantat Belanda – kontlikker van de Nederlanders.’

Diep beledigd bleef Marcus staan. Hij knarste met zijn tanden.

‘Wát zei je?’ vroeg hij. Hij balde en ontspande zijn vuisten snel achter elkaar.

De man keek hem smalend aan. ‘Jilat...’

Met een razendsnelle beweging veegde Marcus de voet van de man weg. Toen die in het zand viel, haalde zijn vriend direct uit, maar in een reflex ging Marcus diep door de knieën en wierp hem over zijn rug. Met een sprong nam hij afstand

en bleef dreigend staan: de benen wijd uit elkaar, de knieën gebogen, de bovenarmen kruislings voor zijn borst, klaar om de volgende aanval te pareren. De twee vlerken kwamen vloekend overeind. Geërgerd draaiden ze zich om toen er schel werd gefloten. Vanuit zijn ooghoeken zag Marcus iemand naderen. Het leek alsof diens komst de twee vechtersbazen nieuwe moed gaf. Ze cirkelden om Marcus heen.

‘Hou op!’ De stem klonk hard en autoritair.

Met tegenzin stonden de mannen stil.

‘Het is een domme soldaat,’ sneerde de man die als eerste door Marcus was gevloerd. ‘Hij weet alleen wat links en rechts is als zijn baas hem dat vertelt.’ Zijn vriend grinnikte. Bijna onopvallend was Marcus iets verder weg gaan staan, zodat hij ze alle drie in de gaten kon houden. Hij wachtte op een uitval, maar de man met de autoritaire stem maakte een hoofdbeweging waarop de twee belagers afdropen.

‘Op de plaats rust, soldaat,’ zei hij met lichte spot.

Spelende vogels vlogen schel piepend over hun hoofden. De man keek ze na. Hij verstrakte toen vanuit een kampong doffe trommelslagen klonken.

‘De tong-tong,’ zei hij ongevraagd. Hij luisterde aandachtig naar het ritme en bewoog traag zijn hoofd. ‘Er is straks een dorpsvergadering. De trommel roept iedereen op om te komen.’

Onwillekeurig moest Marcus denken aan de dorpsomroeper in Kamarian, die eerst op een kleine handtrommel sloeg voordat hij met luide stem zijn berichten riep.

‘Je herkent het,’ knikte de man, ‘ik zie het aan je gezicht. Weet je, eigenlijk verschillen we helemaal niet zoveel van elkaar.’ Hij trok zijn wenkbrauwen hoog op alsof hij om een bevestiging vroeg. Toen Marcus geen antwoord gaf, schudde hij zijn hoofd. ‘Jammer dat jij de Belanda’s tussen ons in laat komen.’

‘Ik dien hen, daar heb ik voor getekend,’ snauwde Marcus.

‘Weet je, loyaliteit kan ook een zwakte zijn.’ Na een laatste peinzende blik liep de man weg. Pas toen hij op enige afstand was, ontspande Marcus zich. Even overwoog hij om zijn wandeling voort te zetten, maar zag daar toch maar van af. Hij raapte zijn hoed op, klopte zorgvuldig het zand eruit en liep terug.

In de officiersclub sloeg een luitenant ontstemd een krant dicht. ‘Wat denken ze wel niet?’ mopperde hij, terwijl hij onbeheerst koffie in een mok schonk. ‘Binnen tien jaar...’ Hij snoof minachtend. Nieuwsgierig pakte De Jong de krant.

‘Waar heb je het over?’

‘De Volksraad wil dat Indië binnen tien jaar zelfstandig wordt. Ze gaan dat verzoek zelfs naar de hotemetoten in Den Haag sturen. Ze zijn echt gila – gek geworden.’

‘Je kunt het niet tegenhouden,’ zei De Jong die het artikel had gevonden en begon te lezen. ‘We hebben het beloofd, dacht ik.’

‘Ja, maar niet binnen tien jaar...’

Het incident op het strand had Marcus onaangenaam getroffen. Niet dat hij een vechtpartij uit de weg ging; hij was goed in *pencak silat*, een martiale sport die hij samen met Sarmolle had beoefend. Wat hem hinderde was de grote afkeer van zijn belagers voor de Nederlanders. Natuurlijk wist hij dat er groepen mensen waren die vonden dat de Nederlanders dit land lang genoeg hadden overheerst. In gesprekken met zijn collega-docenten op Ambon was er fluisterend en laatdunkend over gesproken.

‘Als de Belanda’s weggaan, wie is hier dan de baas?’ had

een van hen gevraagd. ‘Wijzelf,’ was het voorzichtige antwoord van Marcus geweest.

De ander reageerde bits: ‘Wie van ons dan? Een Sumatraan? Een Javaan? Stel je eens voor dat de Javanen iets over ons, *orang Maluku*, te zeggen hebben. Dat wordt oorlog! Wij zijn heel anders dan zij.’

Heel anders, dacht Marcus wrang, terwijl hij op de veranda ging zitten van een van de gebouwen van het kampement. Een zachte wind verkoelde de avond. Hier op Java winden ze er geen doekjes om.

Voor de zoveelste keer vroeg hij zich af of hij aan iemand moest vertellen wat hem was overkomen. In elk geval had hij het niet in zijn wekelijkse brief aan Sarmolle vermeld, want hij wilde niemand nodeloos ongerust maken. Marcus wist zeker dat Sarmolle alle brieven aan zijn ouders voorlas.

Als het nog een keer gebeurt, zal ik het melden, nam hij zich voor terwijl hij zijn leerboek Nederlands opensloeg. Hij had met opzet een stil hoekje opgezocht, vastbesloten om de stof de baas te worden. Zijn enthousiasme werd getemperd na een blik op de woordenlijsten.

Mijn mond, tong en keel zijn ongeschikt voor deze taal, bedacht hij zuchtend. Hoe kun je in hemelsnaam de g uitspreken, zonder de rest van de dag last van je keel te hebben? Hij keek mismoedig naar het rijtje woorden die met een g begonnen.

‘Gaan – gaar – gas – gaten – generaal...’

Zachtjes sprak hij ze uit, waarbij de g na drie woorden alweer veranderde in een h. Hij haalde diep adem en herhaalde: ‘Ggg-aten... *djendral*.’ Hij schudde geërgerd zijn hoofd: ‘Ggggeneraal...’ Ongeduldig bladerde hij terug en zuchtte nog eens toen hij de lijst met f-woorden zag. Hoe hij zijn lippen

ook krulde of tuitte, er kwam alleen een p uit. ‘Poeselier...’

Zuchtend onderstreepte Marcus de woorden die er in zijn ogen het meest toe deden. ‘Lenks, reks, poorwarts, halt.’

Onderaan schreef hij nog één woord dat nergens in het boek voorkwam.

Plotseling merkte hij dat er iets gaande was. Het gebruikelijke rumoer was verstomd, er klonk geen gitaarspel meer en geen gezang. Toen hij zijn naam hoorde, stond hij op. De Jong kwam naar hem toelopen.

‘Selamat malam – Goedenavond, Kainama.’

‘Kapitein!’ Marcus sprong in de houding. Maar De Jong wenste geen formaliteit. Hij had goede berichten gehoord over soldaat Kainama en stak hartelijk zijn hand uit. Alhoewel Marcus die even hartelijk drukte, voelde hij zich ongemakkelijk. Hij was verbaasd dat de man die hij slechts één keer had ontmoet, zich als een oude bekende gedroeg. Ik weet niet eens hoe hij heet, dacht Marcus nerveus. De Jong lachte hem ongedwongen toe: ‘De Jong – Sam de Jong,’ zei hij alsof hij Marcus’ gedachten had geraden. Hij gebaarde naar een paar stoelen. Met zijn boek onder de arm liep Marcus achter De Jong aan, hij wachtte tot de hogere in rang had plaatsgenomen voordat hij zelf ging zitten.

‘Hoe gaat het met je?’ vroeg De Jong terwijl hij tevreden met zijn rug tegen de stoelleuning schurkte.

‘Prima, het bevalt me hier goed.’

Razendsnel zocht Marcus naar een reden voor dit bezoek. Zou er iets zijn met zijn familie? Nee, dat zou hij van anderen hebben gehoord. Bijna dagelijks arriveerden nieuwe soldaten en hij vertrouwde erop dat als er iets dringends was, Sarmolle dat via een van hen zou laten weten. Hij besloot af te wachten.

De Jong had geen haast. Hij babbelde opgewekt over de omgeving die hij goed kende en was oprecht verbaasd dat Marcus daar al zoveel van wist.

‘Dus jij hebt de boel verkend?’ zei hij goedkeurend.

‘Het is altijd fijn om te weten waar je bent.’

De Jong knikte, tevreden met wat hij hoorde. ‘En heb je al veel vrienden gemaakt?’

Marcus dacht aan de jonge soldaten die hij als leerling in de klas had gehad. Als overblijfsel uit die tijd hadden de meesten ontzag voor hem. Omdat hij rust uitstraalde zochten de oudere soldaten hem op als ze om een praatje verlegen zaten. Hij had ontdekt dat gewoon luisteren vaak genoeg was.

De Jong schraapte zijn keel.

‘Ik ga volgende week naar Tjimahi. Daar is een kaderschool. Ik wilde voorstellen dat jij daarheen gaat.’ Hij zei het bruusk, alsof hij zich geneerde om zich zo met Marcus’ leven te bemoeien.

‘Je bent niet alleen, hoor,’ voegde hij er snel aan toe. ‘Er gaan nog een paar anderen van hier mee.’

Marcus sperde zijn ogen wijd open.

‘Kan dat zomaar?’ vroeg hij gretig.

‘Man, je bent geknipt voor de officiersopleiding,’ antwoordde De Jong. ‘Maar als je niet wilt... Ik dwing je tot niets, hoor!’

De opgetogen trek op het gezicht van Marcus zei meer dan de bijna schuwe hoofdknik. Dit was precies wat hij wilde.

‘Maar dan moet ik naar Nederland,’ bedacht hij hardop en schaamde zich direct voor die voorbarige opmerking. Tersluiks keek hij naar zijn boek.

De Jong schoot in de lach.

‘Hou vol, jongen, hou vol. In Nederland spreken zelfs kleine kinderen de taal, dus dat moet jou ook lukken,’ schertste hij.

‘En het lijkt me fantastisch om met jou in mijn eigen taal te kunnen praten.’

Marcus lachte schaapachtig terwijl hij het verrassende voorstel op zich liet inwerken.

‘Bent u hier alleen?’ vroeg hij zonder een spoor van nieuwsgierigheid.

De Jong schudde zijn hoofd.

‘Nee, ik ben met een stel anderen gekomen. Morgen hebben we overleg over die opstootjes die hier in de buurt zijn geweest. Je hebt vast wel gehoord dat er oproerkraaiers zijn die ons weg willen hebben.’

Marcus duwde de herinnering aan de mannen op het strand resoluut weg. Hij zag dat De Jong op zijn gemak een beetje onderuitzakte en zichtbaar genoot van de warme avondlucht. Terwijl hij vertwijfeld zocht naar een luchtig onderwerp, hoorde hij De Jong een diepe zucht slaken.

‘Ik moest even aan thuis denken,’ legde De Jong uit. Haastig schudde hij zijn hoofd toen hij zag dat Marcus hem medelijdend aankeek. ‘Nee, ik heb geen heimwee, ik wilde je er gewoon iets over vertellen, dan weet je waar ik vandaan kom.’ Hij schraapte zijn keel. ‘De familie van mijn vader heeft een boerenbedrijf met koeien, schapen, varkens, paarden, wat aardappel- en suikerbietvelden en boomgaarden. Mijn vader is de oudste zoon en hielp mee. Het was hard werken, maar we konden er goed van leven. Toen grootvader vond dat mijn vader genoeg van het bedrijf wist, heeft hij het aan hem overgedragen. Natuurlijk helpt hij nog steeds mee; niet omdat hij het niet vertrouwt, maar om mijn pa te steunen.’ Hij zweeg, zijn gedachten ver weg. In de struiken viel het koor van krekels geschrokken stil toen een brulkikker van zich liet horen.

‘Wij noemen onze oudjes sombar – schaduw’, zei Marcus. De Jong keek hem niet-begrijpend aan. ‘Een jonge plant heeft niet alleen zon en water nodig,’ verduidelijkte Marcus, ‘maar ook schaduw, anders verbrandt hij.’

De Jong knikte. Hij boog zich vertrouwelijk naar Marcus.

‘Zo is het ook met jouw land. We begrijpen best dat wij hier niet de baas kunnen blijven, maar we kunnen niet zomaar weggaan. Eerst moeten er mensen zijn die het kunnen overnemen, die een schaduw voor jullie zijn. Als die er eenmaal zijn, Kainama, kun je het als officier ver schoppen,’ voorspelde hij. ‘Maar tot die tijd wil ik graag van jou gebruikmaken.’

Hij wreef over zijn stoppelbaard en rekte zich uit.

‘Ik moet mijn bantal, kussen, maar eens opzoeken.’

‘Selamat tidor – welterusten,’ zei Marcus warm en stak zijn hand uit die De Jong stevig drukte.

‘Dank u wel, kapitein.’

‘Waarvoor? Zorg dat je een goede pangkat, rang, haalt. Daarna mag je me bedanken.’ Begeleid door het getsjirp van de krekels liep De Jong weg. Achter zijn rug grijsde Marcus breed. Met zijn boek onder de arm blikte hij intens tevreden naar de fonkelende sterrenhemel. Zonder schroom rolde over zijn lippen het woord dat hij ontelbare keren Nederlandse soldaten had horen zeggen, maar dat niet in het leerboek voorkwam.

‘Hoddomme!’

Nog voor het ochtendappèl werden Marcus en vijf andere mannen, die samen het Tjimahi-groepje vormden, bijeenge-roepen voor een kennismaking. De Jong gaf iedereen een hand en sloeg Marcus joviaal op de schouder.

‘Kainama, ik stel jou aan als leider van dit groepje. Als er iets

is, dan vertel jij dat aan mij of een van de andere officieren, afgesproken?’

Marcus zag dat de twee jongere mannen met ontzag naar hem keken en glimlachte ongemakkelijk. Een donkere man met kroeshaar stak zijn hand naar hem uit: ‘Gustav Seipattiseun.’ Hij had een prettig voorkomen en een open blik.

‘Mannen,’ riep De Jong, ‘ik wil jullie feliciteren met jullie uitstekende rapporten. Blijf je best doen!’ Hij liet zijn blik rusten op de man die hem donker aankeek.

‘Wil je me iets vragen, soldaat Hahury?’ vroeg hij vriendelijk.

Met een ruk tilde Otjep Hahury zijn kin omhoog en schudde zijn hoofd.

‘Goed, ingerukt dan maar.’

Tijdens de ochtendlessen bleven de mannen onwillekeurig dicht bij elkaar in de buurt. Marcus, die de anderen goed opnam, merkte dat Otjep zijn kin iets liet zakken als hij luisterde, zodat zijn blik iets argwanends kreeg. Bunga Titiahij, even lang als Marcus maar steviger van postuur, bewoog zich wat houtherig alsof hij ergens pijn had. Minggus Tahalele neuriede tijdens de lessen en Charles Puttinella leek even serieus als onzeker. Toen het tijd was voor het middageten liepen ze samen het kazerneterrein af, naar de eetstalletjes die strategisch voor de poort stonden opgesteld in afwachting van hongerige soldaten. Marcus liep naar het vrolijk gebloemde karretje waar hij altijd zijn eten kocht, omdat hier het bereide voedsel zorgvuldig werd afgedekt. De Chinese eigenaar begroette hem met een brede glimlach en liet zijn hulp de dekzels van de pannen afhalen. Ze kochten elk een lunch van witte rijst met gebakken vis en groenten en liepen naar een

grasveldje, waar ze zwijgend zaten te eten, terwijl ze elkaar steeds aankeken. Plotseling mompelde Bunga een verwensing. Hij zette zijn kom naast zich in het gras en stond kreunend op. Stram liep hij heen en weer.

‘Hij heeft gisteren gevochten met mensen uit de omgeving,’ fluisterde Charles tegen de anderen. De mannen keken geschrokken. Als bekend werd dat Bunga in een vechtpartij met dorpelingen verzeild was geraakt, kon dat wel eens het eind van zijn soldatenbestaan betekenen. Bunga trok voorzichtig zijn blouse half uit zijn broek en ging weer zitten. Op hun vragende blik spreidde Bunga beide handen in een verdedigend gebaar. ‘Ik ben niet begonnen,’ gromde hij, terwijl hij naar zijn kom reikte maar daar toch maar weer van afzag. ‘Het waren lafbekken: ze kwamen met z’n drieën op me af, scholden me uit voor landverrader en voor ik er erg in had haalden ze rotans tevoorschijn. Hier... moet je zien.’ Hij trok zijn blouse over zijn hoofd en draaide zijn rug vol vuurrode striemen en blauwe plekken naar hen toe.

‘*Ini orang* – Die mensen...’ begon Gustav kwaad en maakte zijn zin niet af.

‘Weet je waar ze wonen?’ vroeg Otjep dreigend terwijl de anderen verontwaardigd mopperden.

‘Nee. Maar wat dan nog? Ik kan toch niks doen. Maar ooit, ooit zal ik ze terugpakken.’

Charles knipperde nerveus met zijn ogen. ‘Dit is politiek – daar mogen we ons niet mee bemoeien, zegt het reglement.’

‘Hoezo politiek? Dit is pesterij,’ viel Otjep uit. Charles negeerde hem en opperde hoopvol dat ze in Tjimahi misschien niet lastig zouden worden gevallen.

‘Reken daar maar niet op,’ zei Minggus somber. ‘Maar als het politiek is, dan moeten we ons daar inderdaad buiten hou-

den.' Hij tikte Otjep waarschuwend op de arm. 'Rustig aan, jij.'

Kwaad duwde Otjep hem weg. 'Wat is dit voor volk? Ze hebben het niet op de Belanda's, maar kunnen ze niet rechtstreeks pakken, dus pakken ze ons omdat we voor hen werken.'

'Maar dat kunnen zij toch ook doen?' Met grote ogen keek Charles hem aan.

'Nee, sufferd, dat willen ze niet,' riep Otjep. 'Snáp het dan!'

Marcus maakte een kalmerend gebaar.

'Als iemand wordt geslagen, dan heeft hij het volste recht om zich te verdedigen. Maar we mogen het niet uitlokken of olie op het vuur gooien.' Hij keek Otjep recht in de ogen: 'Snáp je dat?'

Rood, dacht Marcus meteen. Koesterend en tegelijkertijd gevaarlijk, zoals vuur.

Met smeulende woede in zijn ogen wendde Otjep zijn blik af.

Marcus schraapte de laatste korrels rijst en een achtergebleven stukje vis uit zijn kom en stak die bedachtzaam in zijn mond. In wat voor slangenkuil zijn we terechtgekomen? vroeg hij zich af. Wij willen graag werken voor de Belanda's, maar de mensen hier haten ze. Hij probeerde zich voor te stellen hoe het zou zijn als de Nederlanders zouden verdwijnen. Maar bij dat beeld rezen direct allerlei vragen waarop hij geen antwoord wist. Om die reden had hij zich voorgenomen om niet te ver vooruit te kijken en zich onder leiding van de Nederlanders zo goed mogelijk als militair te bekwaamen. Dan had hij in de toekomst, hoe die er ook mocht uitzien, naast zijn ervaring als onderwijzer nog iets extra's waarmee hij zijn brood kon verdienen. Hij deelde zijn gedachten met de anderen, die instemmend mompelden. Na een korte

aarzelend vertelde hij hun wat hij op het strand had meege-
maakt.

‘Dit is niet goed. We moeten het met de Belanda’s bespreken,’
vond Gustav die stil had geluisterd. Iedereen keek naar Marcus.

‘Bèrès – akkoord,’ knikte hij. ‘Ik zal het kapitein De Jong ver-
tellen.’

In de verte klonk de kazernebel voor de middaglessen. De
zes mannen stonden op en liepen weg. Toen ze bij het eetstal-
letje kwamen, sprong het hulpje van de eigenaar op en keek
hen dreigend aan. Marcus nam hem vriendelijk op. Onder zijn
blik kromp de man ineen.

‘J-Jullie kommen... je moet ze terugbrengen, ik-ik heb ze
nodig,’ ratelde hij met onvaste stem. ‘Je hebt gelijk,’ zei Marcus
vriendelijk, met een knipoog naar zijn Chinese vriend. ‘Hele-
maal vergeten.’ De man ontspande en pakte even later de kom-
metjes van Charles aan. Zwijgend liepen de mannen naar de
kazerne terug.

Marcus had alleen nog maar verteld dat Bunga was uitge-
scholden voor landverrader, toen De Jong hem in de rede viel.

‘Wacht even, Kainama, er zijn meer mensen die dit verhaal
moeten horen.’

Hij liep snel naar het kantoor naast het zijne en wenkte de
twee officieren.

‘Kom even mee, ik denk dat ik iemand heb gevonden die
ons kan helpen.’

Aandachtig luisterden ze naar Marcus, die kort maar krach-
tig vertelde over de vechtpartij waar Bunga in verzeild was ge-
raakt en over de twee mannen die hemzelf op het strand had-
den belaagd.

De Jong keek hem ernstig aan. ‘Hoe is dat afgelopen?’

‘Een man heeft ze weggejaagd.’

‘Weggejaagd?’

‘Hij zei dat ze moesten ophouden. Ze liepen weg en later liep hij achter hen aan.’

De drie Nederlanders wisselden een blik van verstandhouding.

‘Had je de indruk dat ze bij elkaar hoorden?’ vroeg een van hen.

Marcus knikte.

‘En dat die man de baas was?’

‘Zo sprak hij wel.’

‘Ging het beide keren om dezelfde mannen?’ vroeg De Jong aan Marcus die stram in de houding stond. ‘Op de plaats rust,’ voegde de kapitein er snel aan toe. Marcus ging iets gemakkelijker staan.

‘Ik weet niet wie soldaat Titiahij heeft aangevallen, daar was ik niet bij.’

De Jong liep naar een tafeltje waar een karaf water en drinkglazen stonden. Hij bood Marcus een glas water aan en gebaarde naar de stoel die voor zijn bureau stond. Marcus zette het glas voorzichtig op de rand van het bureau, maar weigerde te gaan zitten omdat hij wist dat De Jongs vriendelijkheid niet door iedereen werd gewaardeerd.

‘Kun jij die man, laten we hem voor het gemak de baas noemen, herkennen?’ vroeg de officier die tegen een punt van het bureau leunde.

Opnieuw knikte Marcus. En weer keken de drie Nederlanders elkaar aan.

‘Haal de envelop,’ zei De Jong in zijn eigen taal tegen de officier die het dichtst bij de deur stond.

Even later lag er een stapeltje foto’s op het bureau. De meeste waren gemaakt op feesten, sommige waren genomen tijdens

vergaderingen. Niemand keek recht in de lens, alsof ze zich niet bewust waren dat ze werden gefotografeerd. Aandachtig bekeek Marcus de foto's tot hij er een tussenuit haalde en die zorgvuldig bekeek. Hij knikte.

'Zijn gezicht is niet echt scherp, maar dit is hem.' Hij wees op een man die bijna recht tegenover de fotograaf stond, zijn gezicht lichtjes gedraaid naar degene die naast hem stond. De pilaren die het puntdak van de regentenwoning droegen, waren vaag zichtbaar.

'De neef van de regent,' mompelde De Jong in het Nederlands.

'Die nationalist,' zei hij overschakelend naar het Maleis, 'worden steeds luidruchtiger. We zouden wel willen weten wie de lokale leiders zijn, waar ze bij elkaar komen, wat voor plannen ze hebben. Dat soort informatie is voor ons van groot belang.' Met een glas water vlak aan de lippen vroeg hij luchtig: 'Wil jij ons hierbij helpen?'

'Ik zal kijken wat ik kan doen,' zei Marcus neutraal. Hij pakte een papier aan van een van de officieren en zag de aankondiging van een bijeenkomst over een zelfstandig Indië. Hij keek pas weer op toen iemand opmerkte: 'Je krijgt er extra voor betaald.'